

कृषि व्यवसाय प्रबर्द्धन सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावना : कर्णाली प्रदेशको खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सुनिश्चित गर्न, कृषि योग्य जमिनको सदुपयोगद्वारा कृषिको आधुनिकीकरण, उत्पादनको विविधीकरण, बजारीकरण, सामुहिक खेती प्रबर्द्धन तथा व्यावसायीकरणबाट उत्पादन वृद्धि गरी कृषि क्षेत्रको समग्र विकास गर्न र खाद्य सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्नका लागि कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

कर्णाली प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद १

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :** (१) यस ऐनको नाम “कृषि व्यवसाय प्रबर्द्धन ऐन, २०७७” रहेको छ ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **परिभाषा :** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,—

(क) "अक्सन बजार" भन्नाले कृषि उपज खरिद बिक्री गर्ने उद्देश्यले क्रेता र विक्रेताले परिमाण सहित खरिद मूल्य र बिक्री मूल्य पहिलेनै आधिकारीक रूपमा जानकारी दिई प्रतिस्पर्धाको आधारमा हुने बजार प्रणालीलाई सम्झनु पर्छ ।

(ख) "अनुसन्धान अधिकारी" भन्नाले मन्त्रालयले तोकेको अधिकारी सम्झनु पर्छ ।

(ग) "उत्पादक" भन्नाले कृषि उपज उत्पादन गर्ने कृषक, कृषक समूह, कम्पनी वा कृषि फर्म वा कृषि सहकारी सम्झनु पर्छ ।

(घ) "एजेन्ट" भन्नाले कृषि उद्यमी, व्यवसायी, कृषि बजार वा कृषिजन्य वस्तुहरूको कारोबार गर्न दर्तावाला व्यक्ति सम्झनु पर्छ र सो शब्दले संगठित संस्थाको प्रतिनिधीलाई समेत जनाउँछ ।

(ङ) "कृषक" भन्नाले आफ्नै जग्गा वा कसैको जग्गा करारमा लिई व्यावसायिक कृषि खेती र पशुपन्छीजन्य उत्पादन गर्ने कृषक, कृषक समूह, कृषि व्यवसायी, कम्पनी, कृषि फर्म र कृषि सहकारी सम्झनु पर्छ ।

(च) "कृषि उपज" भन्नाले अनुसूची -१ मा उल्लेख भए बमोजिमका कृषि वस्तु सम्झनु पर्छ ।

(छ) "कृषि बजार" भन्नाले कृषि उपजको सङ्कलन, प्रशोधन, ग्रेडिङ, लेबलिङ, प्याकेजिङ्ग, ढुवानी, भण्डारण तथा बिक्री वितरण गर्न स्थापना र सञ्चालन भएको बजार सम्झनु पर्छ ।

(ज) "कृषि फर्म" भन्नाले व्यावसायिक प्रयोजनको लागि कृषि तथा पशुपंक्षीजन्य वस्तुको उत्पादनका लागि सञ्चालन गरिएको फर्म सम्झनु पर्छ ।

(झ) "कृषि व्यवसाय" भन्नाले देहायको व्यवसाय सम्झनु पर्छ :-

(अ) व्यावसायिक उद्देश्यले गरिने कृषि उपजको उत्पादन तथा प्रशोधन,

- (आ) कृषि बजारको स्थापना तथा सञ्चालन,
- (इ) कृषि उपजको व्यापार,
- (ई) कृषि उत्पादनका लागि प्रयोग हुने रासायनिक वा प्राङ्गारिक मल, जैविक पदार्थको उत्पादन, भण्डारण तथा वितरण,
- (उ) कृषि उत्पादनको लागि प्रयोग हुने बीउ, वेर्ना, नक्ष, वीर्य, भ्रुण, खोप, दानाजन्य पदार्थ र भुराको उत्पादन, परामर्श सेवा, भण्डारण तथा वितरण,
- (ऊ) कृषिमा प्रयोग हुने औषधि तथा विषादीको उत्पादन, भण्डारण तथा बिक्री व्यवसाय,
- (ए) कृषि औजार वा उपकरणको उत्पादन, भण्डारण तथा बिक्री वितरण,
- (ऐ) कृषिजन्य उद्योग व्यवस्थापन र सञ्चालन
- (ओ) कृषि सेवा प्रदायकबाट भएको सेवा उद्योग,
- (औ) कृषि तथा पशुपंक्षी व्यवसायको बजार तथा बजारीकरण।
- (ज) "कृषि व्यवसायी" भन्नाले कृषि व्यवसायको मूल्य श्रृंखलामा प्रत्यक्ष संलग्न भै कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्ने व्यक्ति, समुह, सहकारी वा उपभोक्ता संस्था सम्झनु पर्छ ।
- (ट) "कृषि सुपर मार्केट" भन्नाले कृषि उपजको बिक्री गर्ने मूल उद्देश्यले सञ्चालन गरिएको मूल्य निर्धारण सहितको सुपर मार्केट सम्झनु पर्छ ।
- (ठ) "खुद्रा बजार" भन्नाले कुनै विक्रेताले उपभोक्तालाई बिक्री गर्ने खुद्रा बजार, पसल वा विक्रेतालाई सम्झनु पर्छ ।
- (ड) "तोकिएको अधिकारी" भन्नाले प्रदेश सरकारले प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकिएको अधिकारी सम्झनु पर्छ ।
- (ढ) "तोकिए वा तोकिए बमोजिम " भन्नाले यस ऐन बमोजिम बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ ।
- (ण) "थोक बजार" भन्नाले कुनै उत्पादक वा विक्रेताले अर्को विक्रेतालाई न्यूनतम मात्रामा कृषि वस्तु बिक्री वितरण गर्ने थोक बजारलाई सम्झनु पर्छ ।
- (त) "निर्देशनालय" भन्नाले मन्त्रालय मातहतको कृषि वा पशुपंक्षी सम्बन्धी विषय हेर्ने निर्देशनालय सम्झनु पर्छ ।
- (थ) "प्रदेश स्तरीय बजार" भन्नाले प्रदेश सरकारबाट आर्थिक वा व्यवस्थापकिय सहयोगमा प्रदेशलाई लक्षित गरी खोलिएका थोक बजार, सुपर मार्केट तथा अक्सन बजार सम्झनु पर्छ।
- (द) "मन्त्रालय" भन्नाले प्रदेश सरकारको कृषि सम्बन्धी विषय हेर्ने मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।

- (ध) “व्यावसायिक कृषि करार” भन्नाले व्यावसायिक कृषि खेती वा कृषि फार्मको सञ्चालन, कृषि उपजको व्यावसायिक उत्पादन, खरिद, बिक्री, सञ्चय र बजारीकरण गर्न वा कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न दुई वा दुईभन्दा बढी पक्षहरूबीच भएको सम्झौता वा व्यावसायिक कृषि करार सम्झनु पर्छ र सो शब्दले व्यावसायिक कृषि प्रयोजनको लागि व्यक्तिगत वा संस्थागत रूपमा लिजमा लिन दिन वा कृषिजन्य उद्योगको लागि कृषि उपज वा वालीको उत्पादन वा आपूर्ती गर्न दुई वा दुई भन्दा बढी पक्षहरूबीच क्षेत्रफल, परिमाण, मूल्य र गुणस्तरको आधारमा भएको करारलाई समेत जनाउँछ ।
- (न) “संकलन केन्द्र” भन्नाले भन्नाले कृषकहरूले दोस्रो बजारमा बिक्री गर्ने उद्देश्यले कृषि उपज संकलन गरेर बजारसम्म लैजाने तथा बिक्रेतालाई बिक्री गर्ने संकलन केन्द्रलाई सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद-२

कृषि व्यवसायको प्रवर्द्धन सम्बन्धी व्यवस्था

३. कृषि व्यवसाय गर्न सक्ने : (१) कुनै पनि व्यक्ति एकल वा आपसी साझेदारीमा कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।
- (२) प्रचलित कानूनको अधिनमा रही कृषि सहकारी संस्था, कृषि व्यवसाय अध्ययन अध्यापन गराउने शिक्षण संस्था वा प्रशिक्षण केन्द्रहरूले समेत कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम गरिने कृषि व्यवसाय सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
४. कृषि व्यवसाय दर्ता गर्नु पर्ने : (१) कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्न चाहने कृषक वा व्यवसायीले त्यस्तो कृषि व्यवसाय सम्बन्धित निकायमा दर्ता गर्नु पर्नेछ ।
- (२) व्यवसाय दर्ता तथा शुल्क लगायतका अन्य व्यवस्था व्यवसाय दर्ता सम्बन्धी प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम दर्ता भएका कृषि व्यवसायहरू तोकिएको निकायमा तोकिए बमोजिम सूचिकृत गर्नु पर्नेछ ।
- (३) तोकिए बमोजिमका कृषि व्यवसायहरूको अनुमति तथा सञ्चालन मापदण्ड तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
५. कृषि व्यवसाय गर्न वञ्चित गर्न नहुने : कृषि व्यवसाय गर्ने व्यक्ति, समुह, वा सहकारी वा कम्पनीलाई कृषि व्यवसाय गर्नबाट वञ्चित गर्न गराउन वा हानि नोक्सानी पुऱ्याउन हुँदैन ।
६. साझेदारीमा कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्न सकिने : (१) प्रदेश सरकार वा तोकिएको निकायले प्रचलित कानूनको अधिनमा रही सार्वजनिक, निजी, सामुदायिक, गैर आवासीय नेपाली वा उपभोक्ता संस्थाहरूसँगको साझेदारीमा कृषि व्यवसाय स्थापना तथा सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।

तर यस्तो व्यवसाय स्थापना तथा सञ्चालन गर्दा प्रदेशको स्रोत, लाभ र प्रतिफल सुनिश्चित हुने गरी मात्र गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम स्थापना तथा सञ्चालन हुने कृषि व्यवसायहरू नीजि लगानीको लागि तुलनात्मक रूपमा वक आकर्षण भएका क्षेत्रमा मात्र गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम स्थापना तथा सञ्चालन हुने व्यवसायहरू प्रदेश सरकारको स्वामित्व रहने गरी व्यवस्थापन करारमा दिने वा लागत साझेदारी वा तोकिए बमोजिमका अन्य मोडेल अनुसार गर्न सकिनेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम लागत साझेदारीमा स्थापना तथा सञ्चालन हुने कृषि व्यवसायको साझेदारले तोकिएको अवधिसम्म तोकिए बमोजिमको दायित्व वहन गर्नु पर्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम साझेदारीमा व्यवसाय सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

७. **कृषि उपज उत्पादन क्षेत्र सम्बन्धी व्यवस्था** : (१) प्रदेश सरकारले प्रदेशको आवश्यकता, भौगोलिक सम्भाव्यता, प्राविधिक उपयुक्तता, व्यवसायी, उपभोक्ता र भावी पिढीको हितलाई समेत ध्यान दिई तोकिए बमोजिमका विशेष कृषि उत्पादन क्षेत्र तोक्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएका विशेष कृषि उत्पादन क्षेत्रभित्र प्रदेश सरकारले तोकिएका कृषि व्यवसायहरूको प्रवर्द्धनका लागि निश्चित अवधि तोकेर विशेष सुविधा दिन सक्नेछ ।

(३) स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रभित्र उपदफा (१) बमोजिम कृषि उपज उत्पादन क्षेत्र तोक्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (३) बमोजिम तोकिएको क्षेत्रमा निर्धारित कृषि उपज लगाउन तथा कृषि व्यवसाय सम्बन्धी कार्य बाहेक अन्य कुनै कार्य गर्न पाइने छैन ।

८. **प्रदेश कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन समिति** : (१) कृषि क्षेत्रको समग्र विकास तथा प्रवर्द्धनका लागि प्रदेशमा एक कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन समिति रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरू रहनेछन्:-

(क) मन्त्री, कृषि सम्बन्धी विषय हेर्ने मन्त्रालय	-अध्यक्ष
(ख) सदस्य, प्रदेश योजना आयोग (कृषि हेर्ने)	-सदस्य
(ग) प्रदेश सचिव, कृषि सम्बन्धी विषय हेर्ने मन्त्रालय	-सदस्य
(घ) निर्देशक, कृषि विकास निर्देशनालय	-सदस्य
(ङ) निर्देशक, पशुपंक्षी विकास निर्देशनालय	-सदस्य
(च) मन्त्रालयले मनोनित गरेको एकजना विज्ञ	- सदस्य
(छ) प्रदेशस्तरिय कृषि सहकारी संघको अध्यक्ष वा निजले तोकेको प्रतिनिधी	- सदस्य

(ज) मन्त्रालयले मनोनित गरेका व्यवसायिक किसान मध्ये एक जना -सदस्य

(ज) प्रमुख, सम्बन्धित महाशाखा -सदस्य -सचिव

(३) समितिले सम्बन्धित क्षेत्रको विषयविज्ञ तथा अन्य व्यक्तिलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

(४) समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(५) समितिले यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न विभिन्न उपसमिति गठन गर्न सक्नेछ ।

(६) समितिको सचिवाललय मन्त्रालयमा रहनेछ ।

९. समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार : (१) समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

(क) प्रदेशस्तरमा कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक नीति तथा योजना तर्जुमा गर्ने,

(ख) कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न नेपाल सरकार तथा स्थानीय तहसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने,

(ग) कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक पर्ने सीप, प्रविधि तथा अन्य विषयमा प्रवर्द्धनात्मक कार्य गर्ने,

(घ) प्रादेशिक महत्वका कृषि उपजहरुको समर्थन मूल्य तोक्ने,

(ङ) कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धनको लागि प्रदान गरिने सेवा सुविधा, सहूलियत वा अनुदान सम्बन्धमा अध्ययन गरि प्रदेश सरकारलाई सिफारिस गर्ने,

(च) तोकिए बमोजिमका अन्य कार्य गर्ने ।

१०. कृषि व्यवसायलाई सुविधा दिने : (१) प्रदेश सरकारले राष्ट्रिय प्राथमिकता, प्रदेशको आवश्यकता र कृषि व्यवसाय स्थापना तथा सञ्चालनको सम्भाव्यताको आधारमा दफा ४ को उपदफा (३) बमोजिम सूचिकृत भएका कृषि व्यवसायहरुलाई अनुसूची -२ बमोजिम सेवा, सुविधा, सहूलियत, अनुदान, प्रोत्साहन वा सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सेवा, सुविधा, सहूलियत, अनुदान वा सहयोग आम कृषकलाई उपलब्ध गराईने हकमा दर्ता र सूचिकरण अनिवार्य हुने छैन ।

(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिम दिईने सेवा, सुविधा, सहूलियत, अनुदान वा सहयोग निश्चित वर्ग, क्षेत्र, व्यवसाय, क्रियाकलाप, प्रविधि र अवधि तोकेर दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम प्रदान गरिने सुविधा कृषि विषय अध्ययन गरेका व्यवसायीहरुबाट सञ्चालन हुने व्यवसायहरुलाई प्राथमिकता दिन सकिनेछ ।

(५) उपदफा (१), (२), (३) र (४) का अतिरिक्त खाद्य सुरक्षा, गरिबी न्यूनीकरण, कृषकको न्यूनतम आय सुनिश्चित गर्न कृषकलाई कृषि उत्पादन सामग्रीमा तोकिए बमोजिम अनुदान दिन सकिनेछ ।

(६) उपदफा (१) बमोजिम दिइने सुविधाको अतिरिक्त सुविधा समितिको सिफारिसमा मन्त्रालयले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(७) यस दफा बमोजिम प्राप्त सुविधा दुरुपयोग गरेमा सो सम्बन्धमा छानवीन गरी सरकारी बाँकी सरह असूल उपर गर्नु पर्नेछ ।

११. **कृषि भूमिको चक्लाबन्दी गर्न सकिने** : (१) कृषि व्यवसायको लागि कुनै व्यक्ति, कृषक समुह वा संस्थाले व्यावसायिक कृषि करार गरी लिएको कृषि क्षेत्रभित्रको जग्गालाई सोही करारमा उल्लेख भए बमोजिम चक्लाबन्दी गर्न सक्नेछन् ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम चक्लाबन्दी गरिएको जग्गा कृषि व्यवसायसँग सम्बन्धित कार्य बाहेकका अन्य कार्यमा प्रयोग गर्न पाइने छैन ।

(३) यस दफा बमोजिम कृषियोग्य जग्गाको चक्लाबन्दी गर्दा पालना गर्नु पर्ने शर्तहरू व्यावसायिक कृषि करारमा तोके बमोजिम हुनेछन् ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमको चक्लाबन्दीक खेती प्रवर्द्धन गर्न प्रदेश सरकारले उत्पादन, फार्म पूर्वाधार, यान्त्रिकरण तथा बजारीकरणका लागि तोकिए बमोजिमको सुविधा प्रदान गर्न सक्नेछ ।

१२. **कृषि सामग्रीको मापदण्ड** : (१) प्रदेशमा कृषि व्यवसाय प्रवर्धनका लागि कृषि सामग्रीको गुणस्तर कायम गर्न र बितरणलाई व्यवस्थित गर्न प्रदेश सरकारले तोकिए बमोजिम मापदण्ड बनाई कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको मापदण्ड प्रदेश भरी वा कुनै भुगोल बिषेशको लागि मात्र लागु गर्न सकिने छ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको मापदण्ड दण्डको पालना नभएको पाईएमा तोकिएको अधिकारीले यस्तो कृषि सामग्रीको उत्पादन तथा बिक्री बितरणमा रोक लगाउन सक्ने छ ।

१३. **प्रतिस्पर्धात्मक बजार प्रणाली अबलम्बन गर्नु पर्ने** : (१) कृषि व्यवसाय वा कृषि बजार सञ्चालन गर्ने व्यक्ति वा संस्थाले प्रतिस्पर्धात्मक बजार प्रणालीको सिद्धान्त अनुरूप व्यावसायिक क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा आफ्नो पक्षको मात्र स्वार्थ परिपूर्ती गर्ने उद्देश्यले अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा, अनुचित प्रभावमा पार्ने तथा मिलेमतोमा बजार मूल्यमा प्रभाव पार्नेक कार्य गर्न गराउन हुँदैन ।

(३) कृषि व्यवसाय वा कृषि बजार सञ्चालन गर्दा उपभोक्ता संरक्षण र प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन तथा बजार संरक्षण सम्बन्धी प्रचलित कानून समेत पालना गर्नु पर्नेछ ।

१४. **कृषि ऋण** : (१) प्रदेश सरकारले प्राथमिकता दिएका कृषि व्यवसायमा नियम बमोजिम कृषि ऋण उपलब्ध गराउनु प्रदेश भित्र सञ्चालित बैंक तथा वित्तिय संस्थाहरूको दायित्व हुनेछ ।

(२) प्रदेश सरकारले कृषि व्यवसायहरूलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाको साझेदारीमा परियोजना धितो रहनेगरी ऋण प्रवाह गर्न अवश्यक व्यवस्था गर्न सक्नेछ । यस्तो ऋण प्रवाहको अवधी, व्यवसायको किसिम, ऋणको सीमा र अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम उपलब्ध गराउने ऋणलाई प्रदेश सरकारको उच्च प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा कर्जा लगानी गरेको सरह मानी सो बापत बैंक तथा वित्तीय संस्थाले पाउने सुविधा समेत पाउन सक्नेछ ।

(४) कुनै बैंक वा वित्तीय संस्थाले उपदफा (२) बमोजिम गरेको लगानी उठ्न नसक्ने भई अपलेखन गर्नु पर्ने भएमा सो अपलेखन गरेको वर्षको खुद करयोग्य आयबाट सो अङ्क बराबरको रकम घटाउन सक्नेछ ।

(५) प्रदेशमा सञ्चालित बैंक, वित्तीय संस्था र बचत तथा ऋण सहकारीले कृषि व्यवसायमा प्रवाह गरेको कर्जामा प्रदेश सरकारले व्याज अनुदान दिन सक्नेछ । व्याज अनुदान, कर्जाको सीमा, लक्षित क्षेत्र वर्ग, व्यवसायहरू र यस सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(६) साना व्यवसायीहरूको लागि स्थानीय तह, लघुवित्त, सहकारी र बैंकको साझेदारीमा स्थानीय स्तरबाट नै विना धितो कर्जा प्रवाह गर्ने व्यवस्था गर्न सक्नेछ । परियोजना धितो र सहुलियतपूर्ण कर्जा अन्तर्गत प्रवाह हुने कर्जाको सुरक्षण, बीमा, हेजिङ्ग र अन्य व्यवस्था तोकिए अनुसार हुनेछ ।

(७) मन्त्रालयले साना व्यवसायीहरूको लागि ऋण प्रवाहमा सहजीकरण, वित्तीय र व्यावसायिक साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।

(८) कृषि व्यवसायमा प्रवाह भएको ऋणको विभिन्न आयाममा तोकिएको निकायले अध्ययन अनुसन्धान गरी प्रत्येक दुई वर्षमा प्रदेश सरकार समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद ३

कृषि उपजहरूको बजारिकरण सम्बन्धी व्यवस्था

१५. कृषि उपजको बजारिकरण : (१) मन्त्रालयले प्रत्येक दुई वर्षमा प्रदेशमा उत्पादन हुने प्रमुख कृषि उपजहरूको उत्पादन लागत, उपभोगता मुल्य, वितरण प्रणाली बारे अध्ययन गरि तोकिएको निकायमा प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तयार भएको अध्ययन प्रतिवेदनको आधारमा कृषकको हित संरक्षण आवश्यक भएमा प्रदेश सरकारले प्रदेशका प्रमुख कृषि उपजहरूको न्यूनतम समर्थन मूल्य तोक्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको व्यवस्था प्रदेश भरी वा कुनै भुगोल, बाली विशेषमा निश्चित मापदण्ड र अवधिका लागी लागु हुने गरि तोक्न सकिने छ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको मुल्यमा सञ्चालित कृषि उपज खरिद विक्रि व्यवसाय मार्फत खरिदको सुनिश्चितता गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (२) बमोजिमको व्यवस्था छोटो समयको लागी मात्र उपयुक्त हुने हुनाले दिगो रूपले कृषकहरूले उपजको न्यायोचित मूल्य प्राप्त गर्ने गरी प्रदेश सरकारले खुला बजार प्रणालीमा आधारित अन्य उपकरणहरू पहिचान गरी तोकिए बमोजिम कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ ।

(६) कृषि उपजनको बजारिकरणका लागि दफा ५ बमोजिम साझेदारीको आधारमा समेत गर्न सकिनेछ ।

१६. **कृषि बजारको स्थापना** : (१) प्रदेश सरकारले प्रदेशभित्रको विभिन्न स्थानमा प्रदेश स्तरिय कृषि बजारको स्थापना गर्न सक्नेछ ।

(२) कृषि सम्बन्धी सहकारी वा कृषि सम्बन्धी व्यावसायिक संस्था वा कम्पनीले निर्देशनालयको अनुमति लिई कृषि बजारको स्थापना गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि स्थानीय तहको समन्वयमा स्वीकृति लिई साना कृषि बजार स्थापना गर्न सकिनेछ ।

(४) कृषि बजारको स्थापना सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१७. **कृषि बजारको बर्गिकरण** : (१) यस ऐनको दफा बमोजिम स्थापना हुने कृषि बजारको बर्गिकरण देहाय बमोजिम हुनेछ :-

(क) थोक बजार,

(ख) खुद्रा बजार,

(ग) हाट बजार,

(घ) संकलन केन्द्र,

(ङ) अक्सन बजार,

(च) कृषि सुपर मार्केट ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको बजार सञ्चालन वापत लाग्ने शुल्क प्रदेश सरकारले प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरि तोके बमोजिम हुनेछ ।

(३) बजार सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१८. **निजी क्षेत्रबाट कृषि बजारको स्थापना र सञ्चालन गर्न सकिने** : ((१) कुनै व्यक्ति वा संस्था वा कम्पनीले आफ्नो निजी लगानीबाट कृषि बजारको स्थापना तथा सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम स्थापना हुने बजार अनुसूची - २ बमोजिम तोकिएको निकायमा दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम कृषि बजारको स्थापना तथा सञ्चालन गर्दा यस ऐन बमोजिम तोकिएको मापदण्ड पूरा गर्नु पर्नेछ ।

(४) यो ऐन प्रारम्भ हुँदाको बखत निजी रूपमा स्थापना तथा सञ्चालनमा रहेको कृषि बजार यो ऐन प्रारम्भ भएको छ महिनाभित्र यस ऐन बमोजिम तोकिएको मापदण्ड पूरा गरी सम्बन्धित निकायमा दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(५) निजी क्षेत्रबाट स्थापना हुने बजार सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१९. कृषि बजार सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति : (१) यस ऐनको दफा १३ बमोजिम स्थापना भएको कृषि बजारको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न देहाय बमोजिम कृषि बजार सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति रहनेछ:-

(क) निर्देशक, कृषि विकास निर्देशनालय	- अध्यक्ष
(ख) प्रमुख, योजना महाशाखा, मन्त्रालय	- सदस्य
(ग) अधिकृत, पशुपन्छी विकास निर्देशनालय	- सदस्य
(घ) प्रतिनिधी, प्रदेश उद्योग वाणिज्य संघ	- सदस्य
(ङ) सम्बन्धित बजार स्थल भएको वडाको वडा अध्यक्ष	- सदस्य
(च) किसान वा कृषक समुह वा कृषिबाट मन्त्रालयले तोकेको एक जना	- सदस्य
(छ) कार्यकारी अधिकृत	- सदस्य-सचिव

(२) कृषि बजार सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२०. कार्यकारी अधिकृत तथा कर्मचारी सम्बन्धी व्यवस्था : (१) दफा १६ बमोजिम गठित समितिको प्रशासनिक कामकाज गर्नका लागि समितिमा एक कार्यकारी अधिकृत रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्यकारी अधिकृतको योग्यता, नियुक्ति तथा सेवा शर्त र समितिका अन्य कर्मचारी सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२१. अनुमति लिनु पर्ने : (१) कृषि बजारमा पसल वा स्टल सञ्चालन गर्न वा कुनै सेवा सुविधा प्रदान गर्न चाहने व्यक्ति वा संस्थाले सम्बन्धित कृषि बजार व्यवस्थापन तथा सञ्चालन समितिबाट अनुमति लिनु पर्नेछ ।

(२) कुनै कृषकले कृषि बजारमार्फत आफूले उत्पादन गरेको कृषि उपजको बिक्री गर्न चाहेमा कृषि बजार व्यवस्थापन तथा सञ्चालन समितिले निजलाई छुट्टै पसल वा स्टल उपलब्ध गराई बिक्री वितरण गर्ने प्रबन्ध मिलाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम अनुमति प्रदान गर्दा अनुमति प्राप्त गर्ने व्यक्ति वा संस्थाले पालना गर्नुपर्ने शर्त बन्देज, बुझाउनु पर्ने सेवा शुल्क, बहाल रकम, सेवा वा पसल सञ्चालन गर्न पाउने अवधि समेत उल्लेख गरी त्यस्तो व्यक्ति वा संस्थासँग कृषि बजार व्यवस्थापन तथा सञ्चालन समितिले सम्झौता गर्नु, गराउनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम अनुमति प्राप्त व्यक्ति वा संस्थाले आफूले कारोबार गर्न लिएको स्थान वा स्टल कृषि बजार विकास समितिको लिखित स्वीकृति बेगर अन्य कसैलाई भाडामा दिन वा भाडा नलिई प्रयोग गर्न दिन वा सम्झौताको प्रतिकूल हुने गरी कुनै पनि काम कारवाही गर्नु हुँदैन ।

(५) उपदफा (३) बमोजिमको सम्झौताको विपरीत हुने गरी कुनै कार्य गरेमा वा उपदफा (४) विपरीतको कार्य गरेमा कृषि बजार सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिले अनुमति प्राप्त गर्ने व्यक्ति वा संस्थालाई कृषि बजारमा पसल सञ्चालन गर्न वा कुनै सेवा सुविधा प्रदान गर्न रोक लगाउन सक्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम पसल सञ्चालनमा रोक लगाएकोमा कृषि बजार व्यवस्थापन तथा सञ्चालन समितिले त्यस्तो पसल वा स्टल सञ्चालन गर्ने जिम्मा अन्य व्यक्तिलाई प्रदान गर्न सक्नेछ ।

२२. कृषि बजार सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति जिम्मेवारी हुने : (१) कुनै कृषकले आफूले उत्पादन गरेको कृषि उपजलाई कृषि बजारमा बिक्री गर्न चाहेमा सम्बन्धित कृषि बजार सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिले त्यस्तो कृषि उपजलाई तत्काल प्रचलित थोक मूल्यमा खरिद गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

(२) कृषि बजारमा खरिद बिक्री हुने कृषि उपजको थोक तथा खुद्रा मूल्य सूची कृषि बजार सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिले दैनिक रूपमा सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ ।

(३) कृषि बजार सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिले उत्पादक वा कृषकसँग कृषि उपजको खरिद गर्दा तिर्नु पर्ने मूल्य समेत सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ ।

२३. सार्वजनिक निजी साझेदारी अनुसार कृषि बजार सञ्चालन गर्न सकिने : (१) सार्वजनिक निजी साझेदारीको आधारमा अनुसार कृषि बजारको स्थापना र सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सञ्चालन गरिने कृषि बजार सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद- ४

व्यावसायिक कृषि करार

२४. व्यावसायिक कृषि करार गर्न सकिने : (१) उत्पादक, कृषक तथा कृषि व्यवसायीले करार सम्बन्धी प्रचलित कानूनको अधीनमा रही आपसमा सम्झौता गरी कृषि व्यवसाय गर्न आवश्यक पर्ने जमिनको प्राप्ति वा त्यसबाट उत्पादित कृषि उपजको खरिद बिक्रीको लागि व्यावसायिक कृषि करार गर्न सक्नेछन् ।

(२) कृषियोग्य जमिन कृषि परियोजना बमोजिम ऐलानी (सार्वजनिक) जग्गा भए स्थानीय तहको सिफारिसमा र वनक्षेत्र नभएको सामुदायिक वनको भए सम्बन्धित सामुदायिक वन तथा सम्बन्धित निकायको सहमति र स्थानीय तहको सिफारिसमा प्रदेश सरकारले निश्चिन्त सिमा तोक्यो करारमा लिने दिने व्यवस्था मिलाउन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम व्यावसायिक कृषि करार गर्दा करारमा उल्लेख हुने विषयहरू, करार गर्दा अपनाउनु पर्ने प्रक्रिया तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२५. जग्गा तथा भौतिक साधन उपलब्ध गराउन सकिने : कुनै व्यक्ति, संस्था वा निकायले कृषि व्यवसाय गर्ने प्रयोजनको लागि व्यक्ति, कृषि फर्म, कम्पनी वा व्यवसायी, कृषक, कृषक समुह, कृषक समुहहरू मिलेर बनेको समिति, कृषि सहकारीलाई जग्गा तथा भौतिक सम्पत्ती करार गरी उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
२६. जग्गा तथा भौतिक साधन माग गर्न सक्ने : (१) कुनै कृषक वा कृषि व्यवसायीले व्यवसायिक रूपमा कृषि सम्बन्धी कार्य गर्नको लागि प्रचलित कानूनको प्रतिकूल नहुने गरी करार बमोजिम जग्गा तथा भौतिक साधन प्राप्त गर्न कुनै व्यक्ति, संस्था वा निकायमा माग गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम जग्गा तथा भौतिक साधन माग भई आएमा निश्चित अवधि तोकिएको प्रचलित कानून बमोजिम सम्बन्धित निकायले करारमा जग्गा तथा भौतिक साधन उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
- (३) जग्गा तथा भौतिक साधन उपलब्ध गराउने सम्बन्धी प्रक्रिया तथा अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- (४) प्रदेश सरकारले खेती नगरी प्रचलित कानूनले तोकेको अवधिसम्म बाँझो रहेको जग्गा सम्बन्धित जग्गाधनीको मञ्जुरी वा सम्बन्धित निकायको सहमतिमा तोकिए बमोजिम कृषि प्रयोजनको लागि करार खेती मार्फत प्रयोगमा ल्याउन सक्नेछ ।
- (५) उपदफा (४) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनी जग्गाधनीले आफैले कृषि प्रयोजनको लागि प्रयोगमा ल्याउने भएमा समय माग गरी जग्गा फिर्ता गर्नु पर्नेछ ।
२७. स्वामित्व हस्तान्तरण नहुने : यस ऐन बमोजिम कुनै जग्गा वा भौतिक साधन उपलब्ध गराएको अवस्थामा करार गरेको वा लिजमा लिएको कारणले मात्र जग्गा वा भौतिक साधनमा करारमा लिने पक्षको स्वामित्व स्थापित हुने छैन ।
२८. पुनः करार गर्न नहुने : यस ऐन बमोजिम करार गर्ने पक्षले दोस्रो पक्षको सहमति नलिई सोही विषयमा तेस्रो पक्षसँग पुनः करार गर्न पाउने छैन ।
२९. व्यावसायिक कृषि करारका पक्षहरूको दायित्व : (१) व्यावसायिक कृषि करारमा संलग्न पक्षहरूको दायित्व करारमा उल्लेख भएकोमा सोही बमोजिम र नभएकोमा प्रचलित करार कानून बमोजिम हुनेछ ।
३०. करार दर्ता गर्नु पर्ने : (१) प्रदेश सरकारबाट सुविधा तथा सहूलियत प्राप्त गर्न यस ऐन बमोजिम सम्पन्न गरिएका व्यावसायिक कृषि सम्बन्धी करारहरू सम्झौता भएको पैतिस दिनभित्र तोकिएको निकायमा अनिवार्य रूपमा दर्ता गर्नु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम करार दर्ता गर्दा तोकिए बमोजिमको दस्तुर लाग्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम भएको करारको अभिलेख तोकिएको अधिकारीले अनिवार्य राख्नु पर्नेछ ।
- (४) उपदफा (१) बमोजिमको करार दर्ता गर्न दुवै पक्षहरू स्वयं वा उनीहरूको कानून बमोजिमको प्रतिनिधि उपस्थित हुनु पर्नेछ ।

(५) मन्त्रालयले कुनै व्यवसायी वा कृषकले कृषि करार दर्ता गर्न ल्याएकोमा दर्ता गर्ने अधिकारीले यस ऐन तथा प्रचलित करार कानून बमोजिम उल्लेख हुनुपर्ने कुनै कुरा उल्लेख नभएको वा अनुचित प्रावधान उल्लेख भएकोमा सो परिमार्जन गरेर मात्र दर्ता गर्न आदेश दिन सक्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम दिईएको आदेश करारका पक्षहरूले पालना गर्नु पर्नेछ ।

३१. प्रचलित कानून बमोजिम हुने : व्यवसायिक कृषि करार सम्बन्धमा यस ऐनमा लेखिएको जति यसै ऐन बमोजिम र यस ऐनमा उल्लेख नभएकोमा प्रचलित करार कानून बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद - ५

विवाद समाधान सम्बन्धी व्यवस्था

३२. विवाद समाधान : (१) यस ऐन अन्तर्गत गरिएका कृषि करारको कार्यान्वयनको सम्बन्धमा कुनै विवाद उत्पन्न भएमा करारमा विवाद समाधान गर्ने तरिका लेखिएकोमा सोही बमोजिम विवाद समाधान गर्नु पर्नेछ ।

(२) करारमा विवाद समाधानको तरिका उल्लेख नभएकोमा पक्षहरूले आपसी वार्ताबाट विवाद समाधान गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम विवाद समाधान हुन नसकेमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-६

क्षतिपूर्ति, सजाय र मुद्दा सम्बन्धी व्यवस्था

३३. क्षतिपूर्ति सम्बन्धी व्यवस्था : (१) करार उल्लंघन भएकोमा त्यसबाट मर्का पर्ने पक्षले करार उल्लंघनबाट भएको वास्तविक हानि नोक्सानी वा करार गर्दाको अवस्थामा त्यस्तो हानि नोक्सानी हुन सक्छ भनी करारका पक्षलाई जानकारी भई निर्धारण गरेको हानि नोक्सानी त्यसरी करार उल्लंघन गर्ने पक्षबाट भराई लिन पाउनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम हानि नोक्सानी निर्धारण सम्बन्धमा करारमा उल्लेख भएको भए सोही बमोजिम र उल्लेख नभएको भएमा सो निर्धारणको लागि तोकिए बमोजिम एक समिति रहनेछ । समितिले सम्झौताको प्रकृति, स्थलगत निरीक्षण, स्थानीय सर्जमिन, विशेषज्ञको राय, प्रचलित दरभाउ समेत बुझी सोको आधारमा हानि नोक्सानी बापतको क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम क्षति पुऱ्याउने पक्षले क्षति भएको मूल्य बरारबरको रकम पीडित पक्षलाई क्षतिपूर्ति दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम दिईने क्षतिपूर्ति सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३४. कसुर तथा सजाय : (१) कसैले देहायका कार्य गरेमा देहाय बमोजिम सजाय हुनेछ :-

(क) दफा ४ बमोजिम कृषि व्यवसाय दर्ता नगरी सञ्चालन गरेमा दश हजारदेखि पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गरी त्यस्तो व्यवसाय बन्द गराउन सक्ने,

- (ख) दफा ४ को उपदफा (३) बमोजिमको मापदण्ड पालना नगरेमा पच्चीस हजार देखि दुई लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना गरी त्यस्तो व्यवसाय बन्द गराउन सक्ने,
- (ग) दफा १३ विपरित कार्य गरेमा प्रथम पटक भए दस हजार रुपैयाँ, दोस्रो पटक भए पच्चीस हजार रुपैयाँ र तेस्रो पटक देखि पटकै पिच्छे पचास हजार रुपैयाँ देखि एक लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना,
- (घ) दफा १८ बमोजिम दर्ता नगरी कृषि बजारको स्थापना र सञ्चालन गरेमा कारोबारको स्तरलाई विचार गरी दस हजार रुपैयाँदेखि पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गरी त्यस्तो बजार बन्द गराउन सक्ने,
- (ङ) दफा २१ बमोजिम अनुमति नलिई कृषि बजारमा पसल वा स्टल सञ्चालन गरेमा कारोबारको स्तरलाई विचार गरी दस हजार रुपैयाँदेखि पच्चीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना,
- (च) कृषि बजारको कुनै भौतिक पूर्वाधारमा हानि नोक्सानी पुऱ्याएमा हानि नोक्सानीको विगो असूल उपर गरी विगो बमोजिम जरिवाना ।

(२) यस ऐन बमोजिम प्राप्त अनुदानको दुरुपयोग गरेमा दुरुपयोग गरेको रकम सरकारी बाँकी सरह असूल उपर गरिनेछ ।

(३) यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावली विपरित कुनै कार्य गरी त्यसबाट कसैको हानिनोक्सानी भएको रहेछ भने त्यस्तो हानिनोक्सानी गर्ने पक्षबाट नै भराईनेछ ।

३५. मुद्दाको तहकिकात र दायरी : (१) यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूर सम्बन्धी मुद्दाको तहकिकात तथा दायरी अनुसन्धान अधिकारीले गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मुद्दा दायर गर्नु अघि अनुसन्धान अधिकारीले सरकारी वकिलको राय लिनु पर्नेछ ।

३६. मुद्दाको सुरु कारवाही र किनारा : (१) यस ऐन अन्तर्गतको शुरु मुद्दा हेर्ने अधिकार तोकिएको अधिकारीलाई हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मुद्दाको कारवाही र किनारा प्रचलित कानून बमोजिमको कार्यविधि अपनाउनु पर्नेछ ।

३७. पुनरावेदन : दफा ३४ बमोजिम तोकिएको अधिकारीले गरेको निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने पक्षले निर्णयको जानकारी पाएको मितिले पैंतीस दिनभित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।

३८. प्रचलित कानून बमोजिम मुद्दा चलाउन बाधा नपर्ने : यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कसैले यस ऐन विपरीत गरेको कुनै कार्यबाट अन्य कानूनको उल्लङ्घन हुने भएमा प्रचलित कानून बमोजिम मुद्दा चलाउन बाधा पर्ने छैन ।

परिच्छेद-७

विविध

३९. बौद्धिक सम्पत्तिको संरक्षण : यस ऐन बमोजिम कृषि व्यवसायको प्रबर्द्धन गर्दा वा व्यावसायिक कृषि करार गर्दा बौद्धिक सम्पत्ति, भौगोलिक पहिचान तथा सामुदायिक अधिकार समेतको संरक्षण हुने गरी गर्नु पर्नेछ ।
४०. ढुवानीका साधन जाँच गर्दा प्राथमिकता दिनु पर्ने : (१) छिट्टै नाश हुने वा सडी गली जाने प्रकृतिका कृषि उपज उत्पादन तथा संकलन स्थलबाट बजारसम्म ढुवानी गर्ने क्रममा ढुवानीका साधन जाँच गर्दा प्राथमिकता दिनु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम ढुवानीका साधन जाँच गर्दा त्यस्तो कृषि उपज नाश नहुने गरी सावधानीपूर्वक गर्नु पर्नेछ ।
- (३) यस ऐन बमोजिम कृषि उपज ढुवानी गर्ने साधनको ढुवानी मापदण्ड प्रचलित कानूनले तोके बमोजिम हुनेछ ।
४१. निरीक्षण तथा अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था : (१) प्रदेश सरकार, मन्त्रालय वा स्थानीय तहले आफू मातहत सञ्चालित कृषि बजारको सञ्चालनको सम्बन्धमा नियमित निरीक्षण तथा अनुगमन गर्नु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम निरीक्षण तथा अनुगमन गर्दा सम्बन्धित कृषि बजारले तत्काल कुनै कुरा सुधार गर्नु पर्ने देखिएमा सो सम्बन्धमा सम्बन्धित कृषि बजार सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिलाई निश्चित समय तोकी निर्देशन दिनु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (३) बमोजिम तोकिएको समयभित्र सम्बन्धित कृषि बजार सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिले सुधार गरे नगरेको सम्बन्धमा आवश्यक निरीक्षण तथा अनुगमन समेत गर्नु पर्नेछ ।
४२. जग्गा खरिद गर्न सकिने : प्रदेशभित्र एकल वा साझेदारीमा व्यवसाय स्थापना तथा सञ्चालन गर्न मन्त्रालय वा मन्त्रालय मातहतको निकायले प्रचलित कानूनको अधिनमा रही जग्गा खरिद गर्न सक्नेछ ।
४३. वार्षिक प्रतिवेदन : कृषि बजार व्यवस्थापन तथा सञ्चालन समितिले आफ्नो काम कारबाहीको वार्षिक प्रतिवेदन प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले साठी दिनभित्र मन्त्रालय र सम्बन्धित स्थानीय तह समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।
४४. अनुसूचीमा थपघट वा हेरफेर : मन्त्रालयले प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी अनुसूचीमा आवश्यक थपघट वा हेरफेर गर्न सक्नेछ ।
४५. नियम बनाउने अधिकार : यस ऐनको कार्यान्वयनको लागि प्रदेश सरकारले आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ ।
४६. निर्देशिका वा कार्यविधि बनाउन सक्ने : (१) मन्त्रालयले यस ऐन तथा ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावलीको अधीनमा रही आवश्यकता अनुसार निर्देशिका वा कार्यविधि बनाउन सक्नेछ ।

४७. विनियम बनाउन सक्ने : यो ऐन तथा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम र निर्देशिकाको अधीनमा रही सम्बन्धित कृषि बजार व्यवस्थापन तथा सञ्चालन समितिले आवश्यक विनियम बनाउन सक्नेछ ।

अनुसूची -१

(दफा २ को खण्ड (च), (झ) र (ञ) सँग सम्बन्धित)

कृषि उपजहरू

१. खाद्यान्न बाली,
२. दलहन, तेलहन,
३. सूति,
४. बागबानीजन्य : फलफूल, तरकारी, पुष्प, कन्दमूल, मसलाबाली,
५. च्याउ
६. माछा, दुध, फुल, छाला, उन
७. चिया, कफी, अलैची, सुपारी, घाँसेबाली,
९. मौरी, रेसम,
८. कपास, जुट, उखु, टिमुर, सिस्नु, अल्लो र सिलाम
९. दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थ
१०. मासु तथा मासुजन्य पदार्थ
११. अण्डा
१२. कृषि पर्यटन
१३. कृषि तथा पशुपन्छीजन्य पदार्थको प्रशोधन उद्योग,
१४. गैर काष्ठ वन पैदावार, जडिवुटी, सुगन्धित बाली
१५. कृषि उत्पादनका लागि आवश्यक मल, वीउ, दाना तथा दाना जन्य, औषधी, जैविक तथा जैविकी पदार्थ (खोप, सिमेन, भ्रुण) रासायनिक विषादी तथा औजार र नेपाल सरकारले समय समयमा तोकेको अन्य उपज तथा वस्तुहरू ।

अनुसूची २

(दफा १० संग सम्बन्धित)

व्यवसायहरूलाई प्रदान गरिने सेवा, सुविधा, सहूलियत, प्रोत्साहन र सहयोग

सि नं	व्यवसायहरूलाई उपलब्ध हुने सेवा सुविधा सहूलियत प्रोत्साहन र सहयोगको किसिम	योग्य हुने लक्षित वर्ग
१	विशेष अनुदान	लक्षित वर्ग
२	सहूलियतपूर्ण कर्जा	अति विपन्न तथा सिमान्तकृत कृषक, लक्षित वर्ग
३	व्याज अनुदान, पूर्वाधार विकासमा पूंजीगत अनुदान, प्रदेशबाट लागुहुने कर छुट, कर फिर्ता, विद्वत् महशुल फिर्ता, सर्टिफिकेशन शुल्क, परियोजना धितोमा कर्जा, प्राविधिक सहयोग, ढुवानी अनुदान, प्रतिफलमा आधारित अनुदान, सिंचाइ तथा सडक जस्ता पूर्वाधार निर्माणमा पहुँच विस्तार, कर्जा सुरक्षण सहयोग	मूल्य श्रृंखलामा आधारित मध्यम तथा ठूला व्यवसायी कृषक, अति विपन्न तथा सिमान्तकृत कृषक, लक्षित वर्ग
४	प्रतिफलमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान	कृषि उद्योगहरूसंग खरिद सम्झौता भई सञ्चालनमा रहेका उत्पादक तथा व्यवसायहरू
५	चक्लावन्दीमा आधारित खेतीमा स्थान विशेषको आवश्यकता अनुसारको विशेष प्याकेज	चक्लावन्दीमा आधारित खेतीगर्ने उद्यमीहरू
६	सामुहिक खेतीमा स्थान विशेषको आवश्यकता अनुसारको विशेष प्याकेज	सामुहिक खेतीगर्ने उद्यमीहरू

अनुसूची ३

(दफा १८ को उपदफा (२) संग सम्बन्धित)

कृषि बजारहरूको दर्ता, नियमन, नवीकरण र खारेजी गर्ने निकाय

सि नं.	बजारको किसिम	दर्ता, नियमन, नवीकरण र खारेजी गर्ने निकाय
क	स्थानीय स्तर	
१	होम डेलिभरी	सम्बन्धित स्थानीय तह
२	खुद्रा बजार	सम्बन्धित स्थानीय तह
३	हाट बजार	सम्बन्धित स्थानीय तह
४	अक्सन बजार	सम्बन्धित स्थानीय तह
५	संकलन केन्द्र	सम्बन्धित स्थानीय तह
६	कृषि सुपर मार्केट	सम्बन्धित स्थानीय तह
ख	प्रदेश स्तर	
१	थोक बजार	प्रदेश सरकारको सम्बन्धित निकाय
२	अनलाइन बजार	प्रदेश सरकारको सम्बन्धित निकाय